

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

HLAKOLA/TLHAKUBELE 2017

MEMORANDAMO

MATSHWAO: 80

Memorandamo ona, o na le maqephe a 25.

TEMOSO HO BATSHWAYI**1. KGETHO YA DIPOTSO LE DINTLHA TSE DING:**

- Ha motshwayi a fumana mohlalobuwa a arabile dipotso tse ngata ho feta palo e behilweng, motshwayi a tshwaye feela karabo ya pele (mohlalobuwa ha a lokela ho araba mofuta e mmedi (mofuta wa potso e telele le ya mofuta wa dipotso tse kgutshwane) ya dipotso mofuteng o le mong wa sengolwa).
- Haeba mohlalobuwa a arabile dipotso ka bone ba tsona dithothokisong tseo a ithutileng tsona KAROLONG YA A, motshwayi a tshwaye feela dipotso tse pedi tsa pele.
- Haeba mohlalobuwa a arabile dipotso tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse kgutshwane kapa a arabile tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse telele KAROLONG YA B le ya C, motshwayi a tshwaye karabo ya pele, mme a tlohele ya bobedi. Athe ha a arabile dipotso ka bone ba tsona, motshwayi a tshwaye karabo ya pele ho Karolo e nngwe le e nngwe.
- Maemong ao mohlalobuwa a nehelaneng ka dikarabo tse pedi, ya pele e fosahetse, mme ya bobedi yona e nepahetse, motshwayi a tshwaye karabo ya pele, mme a tlohele e e latelang e be ho yona o seha mola ho habahanya karabo, mme a hlalose ka ho ngola polelo ena; 'Kgetho e fosahetseng'.
- Haeba mopeleto o fosahetse hoo o amang moelelo, motshwayi a fosise karabo e jwalo, empa haeba mopeleto o sa ame moelelo, karabo e jwalo e tshwauwe e nepahetse.
- *Potso tse telele* (ya moqoqo): Ha bolelele ba moqoqo bo le ka tlase ho palo ya mantswe e behilweng (kgutshwane), motshwayi a se behe kotlo hobane mohlalobuwa o se a ntse a ipehile ka mosing. Athe haeba moqoqo o le molelele haholo, motshwayi a tshwaye ho feta moedi wa palo ya mantswe a behilweng ka mantswe a 5, mme a se tswele pele ho tshwaya karolo e latelang. A sehe feela mola ho fihla moeding wa mantswe, a sehe o mong ho habahanya mantswe a sa balweng.
- *Dipotso tse kgutshwane*: Haeba mohlalobuwa a sa sebedisa matshwao a puo a supang qotso (di-a-bulwa le di-a-kwalwa) moo a lokelang ho qotsa, motshwayi a se behe kotlo.

2. TSHEBEDISO YA RUBURIKI:

Batshwayi ba lokela ho sebedisa ruburiki e latelang bakeng sa ho lekanyetsa karabo ya moqoqo ya thothokiso.

KAROLO YA A: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: THOTHOKISO – SESOTHO PUO YA LAPENG [MATSHWAO A 10]

Makgetha a ho lekanyetsa	Phihlello e babatsehang	Phihlello e supang bokgoni	Phihlello e mahareng	Phihlello ya motheo feela	Phihlello e haellang
DIKAHARE Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya dintlha ho tswa thothokisong/temeng. MATSHWAO A 7	6–7 -O bontsha kutlwisiso e tebileng ya se botswang -O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa; di tshhehetswa ho tswa thothokisong. -Kutlwisiso ke e babatsehang ya mofuta wa sengolwa le thothokiso.	5 -O bontsha kutlwisiso, mme o hlalosa se botswang ka tshwanelo. -O hlahisitse dintlha tse anelang ka tsela e kgotsofatsang. -O hlahisitse dintlha tse utlwahalang, empa ha se tsohle tse tiisitsweng kamoo ho lokelang. -O utlwisisa mofuta wa sengolwa le thothokiso.	4 -O bontsha kutlwisiso e mahareng ya se botswang. -O hlahisitse dintlha tse seng kae ho tshhehetsa sehlooho. -Tse ding tsa dintlha tse hlahisitsweng ho tshhehetsa sehlooho di ntle. -Tse ding tsa dintlha di tshheheditse, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle. -Kutlwisiso ya motheo feela ya mofuta wa sengolwa le thothokiso.	3 -O bontsha kutlwisiso e sa kgotsofatseng ya se botswang. -Ho batla ho se dintlha tse hlahisitsweng ho tshhehetsa sehlooho. -Kutlwisiso ya mofuta wa sengolwa le thothokiso ke e haellang.	0–2 -Ha a bontshe kutlwisiso ya letho ya se botswang. -Dintlha tse tshhehetsang ha di hlahiswe ho tswa thothokisong. -Mohlahlobuwa ha a utlwisisa hantle mofuta wa sengolwa le thothokiso.
SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO Sebopeho, nehelano le tlhophiso ya mehopolo. Tshebediso ya puo, sehalo le setaele tse sebedisitsweng MATSHWAO A 3	-Sebopeho se hlahisitse ka tsela e momahaneng. -Dintlha di utullotswe hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng. -Tshebediso ya puo, sehalo le setaele ke tse butswitseng, tse susumetsang le ho nepahala. -O batla o hloka diphoso tsa puo, tsa mopeleto le tsa matshwao a puo/a ho bala.	-Sebopeho ke se hlakileng, mme dintlha di hlahisitse ka tsela e hlalohanyehang, -Tlhahiso ya mehopolo ke e utlwisisehang. -Tshebediso ya puo, sehalo le setaele di nepahetse.	-O hlahisitse bopaki bo seng bokae ba sebopeho. -Tlhahiso ya mehopolo e a haella, ha e hlalohanyeha, mme ha e na momahano. -Diphoso tsa tshebediso ya puo ha se tse kaalo, mme sehalo le setaele ha se tse loketseng.	-Sebopeho se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseng. -Mehopolo ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang. -Sehalo le setaele ha se tse di loketseng.	-Moqoqo o bopehile ka tsela e fokolang. -Ho na le diphoso tse tshabehang tsa tshebediso ya puo le setaele se fosahetseng.
MATSHWAO	3	2	1	1	1

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO**POTSO YA 1****BOSHODU – PM Ramathe****TATAISO HO BATSHWAYI:**

Motshwayi a bale nehelano ya mohlalobuwa e lokelang ho hlaliswa sebopehong sa moqoqo. Moqoqo o tlameha ho hlaliswa ka tsela e supang kgokahano le momahano ya dintlha, dipolelo le diratswana.

Motshwayi a tadime makgetha ana a mabedi a latelang ha a tshwaya moqoqo ona: *Dikahare; Sebopeho le Tshebediso ya puo.*

Dikahare

- Nehelano e lokela ho hlaliswa sebopehong sa moqoqo, mme sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le selekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo. Ho be le kgokahano le momahano ya dintlha le diratswana.
- Dikahare di bontshe kutlwisiso ya potso; botebo ba tshekatsheko ya ditaba, kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya taba ka mabaka a itshelehileng thothokisong.
- Dikahare di hlalitse ka tsela e momahaneng, mme motshwayi a tadime dintlha tse tla hlaliswa nehelanong ya mohlalobuwa. Ela hloko hore dintlha tsa mohlalobuwa di ke ke tsa behwa ka tatellano e hlalellang mona.

Sebopeho le Tshebediso ya Puo

- Sebopeho, tlhophiso ya mehopolo le nehelano e nang le neheletsano e momahaneng e lebisang kutlwisong ya lekgetha mmoho le puo, setaele le sehalo tse sebedisitsweng ka nepo temeng.
- Mohlalobuwa a nehelane ka karabo ya hae e sebopehong sa diratswana tse momahaneng, mme ho be le kgokahano le momahano ya dipolelo le diratswana kamoo ho hlokehang.

Karabo e ka lebellwang:

Thothokiso ena ke ya mofuta wa sonete. Ke sonete ya Setadiana, moo melarobedi e qalang e hanyetsanang le melatshela e qetellang. Phapanyetsano e hlalellang ke ya hore sethothokisi se bolela ha se hapilwe ke boshodu meleng e robedi e qalang, athe meleng e tshelatseng e qetelang se hlalosa ditlamorao tsa boshodu.

Mekgabisopuo

- Melathothokisong ya 1, 2, 3 le 5 sethothokisi se sebedisitse mothofatso. Hona ho fa mmadi setshwantsho sa motho ya etsisang e mong ho itseng ho hlakisa hore sethothokisi ha se thabele boshodu. Sethothokisi se bontsha ho teneha ha sona ka baka la boshodu bona boo se iphumanang se kene ho bona.
- Molathothokisong wa 6, sethothokisi se sebedisitse **tshwantshanyo/papiso**. Sekapuone sena dintho tse pedi di bapiswa ka tsela e otlohileng, ka ho sebedisa 'sa'. Molathothokisong wa 6. Sethothokisi se bapisa ho kgala ha sona le ho kgala ha Adama le Eva ho hlakisa le ho hatella hore o kene boshodung ka lebaka la ditakatso tse bakwang ke ho kgala.

- Molathothokisong wa 6, sethohokisi se boetse se sebedisitse **komelo**; Sethohokisi ha se bue ditaba kaofela, se omela ditaba feela, mme mmadi ke yena ya tla tseba hore Adama le Eva (ba ile ba kgalla ho ja tholwana eo ho neng ho thwe ba se ke ba e ja tshimong ya Edene). Sena se etswa bakeng sa ho hohela mmadi le ho mo neha sebaka hore a qetelle seo ho buuwang ka sona. Mona sethohokisi se ntse se hatella taba ya hore boshodu ha bo a loka hobane bo kgelositse Adama le Eva tshimong ya Edene.
- Molathothokisong wa 1 le 2, sethohokisi se sebedisitse **phetapheto ya ditumammoho (alithereishene)** medumong e latelang 'n' le 't'. Sena se tisa kgateello mantsweng ao, le ho bopa morethetho o monate. Sethohokisi se boetse se sebedisitse alithereishene ena ho hatella kamoo se tennweng ke boshodu kateng.
- Melathothokisong ya 5 le 6 re fumana **asonense** e bopilweng ka ho phetaphetwa ha tumannotshi ya 'a': Ka utlwa ka pelo nama ya paka/Ka kgala sa Adama le Eva mafahla. Hona ho fana ka morethetho ka hara molathothokiso. Hape sethohokisi se hlahisa teko eo se neng se le ho yona e qetelletseng e entse hore a utswa.
- Melathothokisong ya 10 le 11 ho sebedisitse **pheteletso**. 'Ka fetella ka ba mothemelle/Boshodu ba ka ba ba mmooko feela'. Sethohokisi ha se a ka sa fetoha 'mothemelle'. Ho mpa ho hlakiswa le ho hatella hore se bile sa ka e se e le ntho esele, ho feta seo se leng sona. Boshodu ha bo a ka ba fetoha 'mmooko' ka tsela ya ho fetola seemo, empa e le ho hlalosa hore boshodu bo fetohile lefeela ka ha ha bo na molemo. Sena se thusa ho hlakisa le ho toboketsa hore boshodu ha bo ntshetse batho pele.

Sehalo le maikutlo

- Sehalo se sebedisitsweng thothokisong ena ke se hodimo. Sethohokisi se kgathatswa ke ho etsa diketso tseo se bonang di sa se tshwanela. Se tenehile ke boshodu, mme se batla ho tswa ho bona. Sena sethohokisi se se etsa ho toboketsa kamoo se tenehileng kateng ke boshodu.
- Maikutlo a sebedisitsweng thothokisong ena ke a ho teneha le ho halefa hobane ha se thabele boshodu boo a iphumanang a kene ho bona.
- Ho melatshela sethohokisi se hlahisa maikutlo a bohloko, a qholotswang ke ditlamorao tse bakwang ke boshodu.

Kabo ya matshwao:

- Motshwayi a bale karabo kaofela, mme a bontshe ka letshwao (✓) dintlheng tsohle, mme moo mohlalobuwa a fositseng teng, motshwayi a bontshe ka letshwao (X).
- Ha motshwayi a se a badile nehelano ya mohlalobuwa, a abele mohlalobuwa matshwao ka ho sebedisa ruburiki e leqephe la 3. Bekga karabo ya mohlalobuwa kgateo e itseng (ho tloha ho Kgato ya 1 ho isa ho Kgato ya 5) ruburiking, makgetheng a 'Dikahare' le 'Sebopeho'.
- Ha mohlalobuwa a sa araba ka tsela ya moqoqo, a lokodisitse dintlha tsa hae, a se fumantshwe kotlo, a se hulelwe matshwao. Motshwayi a tshwaye ho ya kamoo mohlalobuwa a arabileng ka teng.
- Kgato e nngwe le e nngwe e na le tlhaloso ya bokgoni ho ya ka kgato eo. Motshwayi a ele hloko hore tlhaloso ya kgato eo a e kgethileng ha a lekanyetsa, e lokela ho tsamaelana le ditaba tsa mohlalobuwa. Matshwao a bontshitswe qetellong ya kgato e nngwe le e nngwe.

Motshwayi a ele hloko hape hore ha a ntse a beha letshwao/simbolo (✓) karabong ya mohlalobuwa a se fete matshwao/disimbolo tse 10.

POTSO YA 2: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE**SETSOKOTSANE – PM Ramathe**

- 2.1 Nthwana✓ (1)
- 2.2 Alithereishene/Phetapheto ya didumammoho/Phetapheta ya moelelo✓
[Tshwaya e le nngwe feela] (1)
- 2.3 Moelelo e le ho bontsha kamoo kgoho e neng e phutha ditsuonyana tsa yona
motjhaotjhele kateng ha setsokotsane se tla. ✓ (1)
- 2.4 Phetapheto ya moelelo/Phetapheto ya sebopeho/phetapopeho/Phethaphetho
ya mantswe e tsepameng/Neeletsano/hlaahlela e qalang. ✓ Ke ho matlafatsa/
hatella/thasiselletsatoboketsa ntlha ya hore batho ba ne ba lla sello se
bohloko. ✓
[E le nngwe feela e nepahetseng] (2)
- 2.5 Karaburetso ya pono. ✓ E thusa ho re bopela setshwantsho sa dipampiri tse
fefolwang ke moya/le sa dithole tse fefohang mabaleng jwalo ka ha eka di a
fielwa. ✓ (2)
- 2.6 Tshwantshiso/Sereello. ✓ (1)
- 2.7 Mookotaba wa thothokiso ke tshenyo e bakwang ke setsokotsane maphelong
a batho le diphoofole.✓✓ (2)
[10]

POTSO YA 3: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE**KGUTLELA HAE – PM Ramathe**

- 3.1 Molathothokiso wa 1.✓ (1)
- 3.2 Tshwantshiso/Serehello/Thehello/Phetolabitsa. Se sebedisitswe ka sepheo sa
ho etsa thapedi ho motho ya tsamaileng hore a kgutlele hae, moo ho renang
kgotso/boiketlo.✓✓ (2)
- 3.3 Kgonyetso [tswele bakeng sa letswele].✓ (1)
- 3.4 Phetapheto ya moelelo.✓ (1)
- 3.5 A tletseng kgalemelo.✓ Mona sethothokisi se bontsha motho ya llang hore ha
se yena feela ya nang le mathata, mme ka hona o lokela ho tlohela ho lla
hobane ho ntse ho e na le batho ba bang ba sithabetseng maikutlo. ✓ (2)
- 3.6 Karaburetso ya kutlo/ya motsamao wa mmele.✓ (1)
- 3.7 Molaetsa ke wa hore motho le ha a sitetswe ke ba habo o ntse a lokela ho
kgutlela hae ho buisana le bona/Motho o lokela ho tshwarela ba mo
sitetseng. ✓✓ (2)
[10]

POTSO YA 4: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE**MAHLOMOLA A AFRIKA – T Leballo**

- 4.1 Tshwantshiso/Sereello.√ (1)
- 4.2 Phetapheto ya sebopeho/neeletsano/phethaphetho ya mantswe e tsepameng/hlaahlela e qalang, √ (1)
- 4.3 Karaburetso ya kutlo.√ (1)
- 4.4 Ke ho potlakisa morethetho/ho neha lentswe leo sefutho/lebatama/thathiselletsa se buuwang ke lentswe leo.√√ (2)
- 4.5 Khakhafoni. A totobatsa bohale ba modumo o bakwang ke ho duma ha dithunya le ba modumo o bohloko o bakwang ke ho baleha ha batho.√√ (2)
- 4.6 Hobaneng ha le wantshana empa le le bana ba leloko.√ (1)
- 4.7 Mookotaba wa thothokiso ke hore batho ba Aforika ba ipope ngatananngwe ba tlohele ho lwana hobane ntwā e tliša tlala le masisapelo.√√ (2)
[10]

POTSO YA 5: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE**TSHABA KWAE – LS Booysen**

- 5.1 Ke molathothokiso wa 1. √ (1)
- 5.2 Bohlokwa ba teng ke ho qatsohisā mantswe ana; 'ba bangata' ho feta 'batjha'. √ (1)
- 5.3 Tshwantshiso/Serehello.√ O tshehetsa moelelo wa hore kwae e senya meno a batho ba e tsubang hoo a qetellang a tshwana le mosidi.√ (2)
- 5.4 Karaburetso ya pono.√ Bohlokwa ke ho bopela mmadi setshwantsho sa meno a seng matle, a matsho a sentsweng ke bokwadi ba kwae. √ (2)
- 5.5 Lehlaso.√ (1)
- 5.6 Motho ha se ho hohlola/molathothokiso wa 17√ (1)
- 5.7 Molaetsa wa thothokiso ena ke o kgalemang batho ba tsubang hore ba tlohele ho tsuba kaha ditlamorao tsa ho tsuba di mpe/di bosula. √√ (2)
[10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B LE C: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: PADI/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO LE TSHWANTSHISO – SESOTHO PUO YALAPENG [MATSHWAO A 25]

Makgetha a ho lekanyetsa	Phihlello e babatsehang	Phihlello e supang bokgoni	Phihlello e mahareng	Phihlello ya motheo feela	Phihlello e haellang
DIKAHARE Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya dintlha ka mabaka ho tswa sengolweng. MATSHWAO A 15	12–15 -Karabelo e hlahisitswe ka tsela e babatsehang: 14–15. -Karabelo e hlahisitswe ka bokgabane: 12–13. -Sehlooho se manollotswe ka botebo -O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa tse tshehetswang ho tswa sengolweng -O bontsha kutlwisiso e babatsehang ya sengolwa.	9–11 -O bontsha kutlwisiso, mme o manollotse sehlooho ka bokgoni -O hlahisitse karabelo e batlang e anela -Tse ding tsa dintlha ke tse utlwahalang, empa ha se tsohle tse tiisitwang kamoo ho lokelang. -Bopaki ba kutlwisiso ya mofuta ona wa sengolwa bo a bonahala.	6–8 -Kutlwisiso ke e mahareng ya sehlooho; ha se dintlha tsohle tse utullotsweng ka botlalo. -Tse ding tsa dintlha di tshehetsa sehlooho. -Dintlha tse ding di tshehetsang, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle. -O bontsha kutlwisiso e ka mmoho ya mofuta ona wa sengolwa.	4–5 -Kutlwisiso ke e haellang ya sehlooho; boholo ba dintlha ha di a utullwa ka botlalo. -Ke dintlha tse fokolang feela tse tshehetsang sehlooho. -O hlahisitse dintlha tse seng kae tse tsamaelanang le sehlooho. -O bontsha kutlwisiso e fokolang ya mofuta ona wa sengolwa.	0–3 -O bontsha kutlwisiso e fokolang ya sehlooho. -Boiteko bo fokolang ba ho araba potso. -Dintlha ha se tse kgodisang. -Mohlahlobuwa ha a utlwisisa hantle mofuta ona wa sengolwa.
SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO Sebopeho, tlhophiso ya mehopolo le nehelano e nang le neeletsano e momohaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehlooho mmoho le puo, setaele le sehlo tse sebedisitwang temeng. MATSHWAO A 10	8–10 -Sebopeho se momahaneng -Selelekela le qetelo di a babatseha -Dintlha di utullotswe hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng -Tshebediso ya puo, sehlo le setaele ke tse butswitseng, tse susumetsang le ho nepahala.	6–7 -Sebopeho ke se hlakileng, mme dintlha di hlahisitswe ka tsela e hlalohanyehang -Selelekela le qetelo mmoho le diratswana tse ding di hlahisitswe ka tsela e momahaneng. -Dintlha di hlahisitswe ka tsela e hlalohanyehang. -Puo, sehlo le setaele boholo di nepahetse.	4–5 -O hlahisitse bopaki bo itseng ba sebopeho. -Tlhalohanyo le momahano di teng leha di kgera. -Ho na le moo tshebediso ya puo e fosahetseng ha sehlo le setaele tsona di batla di loketse. -Tlhahiso ya mehopolo e a haella, ha e hlalohanyeha, mme ha e na momahano -Popo ya diratswana e batla e nepahetse.	2–3 -Sebopeho se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseng. -Mehopolo ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang. -Diphoso tsa tshebediso ya puo di totobetse. -Sehlo le setaele ha di a lokela mosebetsi -Popo ya diratswana e fosahetse.	0–1 -Kgaello ya ho rala sebopeho ka tshwanelo e sitisa phallo ya mehopolo. -Tshebediso ya puo le ya setaele tse fosahetseng di hlahisitse tema e fokolang haholo. -Popo ya diratswana e fosahetse.
MATSHWAO	20–25	15–19	10–14	5–9	0–4

Matshwao a ka sebediswang bakeng sa ho tshwaya:

Makgetha a tekanyetso	Matshwao	Senotlolo
Dikahare	15	Dik. =
Sebopeho le Tshebedsio ya Puo	10	STP =
Matshwao ohle	25	

ELA HLOKO: Ha karabo ya mohlalobuwa e tswile lekoteng, motshwayi a mo abele matshwao a dikahare le tshebediso ya puo ya kgato ya pele feela.

KAROLO YA B: PADI/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO**PADI****POTSO YA 6: POTSO E TELELE YA MOQOQO****BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla****Lerato la Tsietsi le Tseleng****Selelekela**

Tharahano ke karolo ya poloto e bontshang ho tiya ha kgohlano moo bophelo ba mophetwa wa sehlooho bo rarahanyang teng. Hangata tharahano e thusa ho hodisa diketsahalo tsa pale, kaha mathata a lokela hore a be a fihle sehlohlolong pele tharollo e ba teng. **Sehlohlolo** ke tsullung ya diketsahalo moo kang e lokelang ho kgaoha teng.

Ditaba tsa ho ratana ha Tsietsi le Tseleng, di ile tsa thusa ho rarahanya pale ena ho fihla pheletsong ya yona.

Tharahano

Pading mona re bona bophelo ba Tsietsi bo ntse bo rarahana ha ho ntse ho etsahala tsena tse latelang:

- Tsietsi o ile a thungwa ke mapolesa ha a ne a mo fumana a thuntse malomae Kotsi ka lebaka la kotjane ya ntatae eo malomae a neng a hana ka yona.
- O ile a tshwarwa kaha a ne a hlometse ka sethunya. O ne a lokela ho ya fumantshwa kalafo sepetele pele a iswa tjhankaneng. Sepetele moo ke moo Tseleng kgarebe ya hae e neng e le mooki moo.
- Kaha Tsietsi e ne e le motshwaruwa ya kotsi haholo, o ile a tlameha ho lebelwa ke lepolesa nyene le bosiu.
- Tsietsi le Tseleng ba ile ba loha leano leo ba ka le sebedisang ho thusa Tsietsi ho thoba sepetele moo.
- Leano leo le ile la sebetsa, mme Tsietsi a atleha ho thoba sepetele; a ikgantse ka ho apara diaparo tsa booki le ho kenya ditedu tsa maiketsetso.
- Tseleng le yena o ile a thoba le Tsietsi, mme ka lebaka la ho thoba hona ha bona sepetele, mapolesa a ile a akanya eka Tsietsi o kwetetse Tseleng, mme jwale a qala ka letsholo la ho mmatla. Seo sa etsa hore mapolesa a ba batle nako e kgolo le e nyane.
- Ditaba tsa rarahana ho feta mohla Tsietsi le Tseleng ba neng ba ile hoteleng ho ya ja. Ba ile ba tshoha ha ba se ba bona ditshwantsho tsa bona thelevesheneng. Ka baka la lerata ha ho ya ileng a ba hlokomela ba ba ba ipha dimenyane hape. Ditabeng ho ne ho hlile ho batlwa Tsietsi eo ho neng ho naharwa hore palehong ya hae o ne a kwetetse mooki Tseleng.
- Mapolesa a ile a matlafatsa letsholo la bona la ho batlana le Tsietsi le Tseleng, mme sena se ile sa matlafatsa tharahano.
- Jwale Tsietsi le Tseleng ba lokela ho phela ka ho ikgakanya ka nako tsohle. Ba ile ba kgakanya jwalo ka moruti le mmamoruti ba neng ba e ya tsoselletsong kwana ha Motoho. Palehong eo ya bona ba ile ba robala ha mosadimoholo e mong. Ka le hlahlamang ba ile ba felehetswa ke moshanyana, ya re ha ba fihla leralleng ba mo kgutlisa ba ya ipata thabeng.

- Nahathote moo Tsietsi o ile a ruta Tseleng ho sebedisa sethunya ho fihlela a e na le bonnete ba hore Tseleng a ka kgona ho itshireletsa ka sona.
- Ho tloha moo ba ile ba etsa matsapa a ho iphedisa. Ba fumana tjelele ka ho amoha batho tjelele le makoloi, ba ntse ba ikgakantse.
Ba kile ba thusa ho lwantsha dilalome tse neng di qhekanyetsa batho moketeng wa dipina. Eitse ha ba hlaloswa, mapolesa a elellwa hore batho bao ba neng ba thusitse setjhaba e ka nna ya ba ke Tsietsi le Tseleng.
- Ha ba ntse ba tsongwa ba ile ba baleha ba ba ba fihla ha monnamoholo Ramabanta. Ba phetse moo ka mofuthu le kgotso. Ba tloha moo ba boela ba phela bophelo ba boikgakanyo. Ho ne ho se ho le boimanyana ka nako eo hobane Tseleng o ne a se a imme.
- Ba kgutlela ha Ramabanta, mme Tseleng a itshihlollela moo. Ba sitswa ka ngwana wa moshanyana eo lebitso la hae e ileng ya e ba Motsamai.
- Ba phetse motseng oo e le Tshokolo Maema le Mmamaema. Monnamoholo le mofumahadi wa hae ke bona feela motseng oo ba neng ba tseba nnete ya ditaba tsa Tsietsi le Tseleng.
- Kgabareng ha Tsietsi a ikgakantse a le toropong o ile a utlwela hore ho ntse ho batlwa senokwane se kotsi, mme ho hlile ho batluwe ditsomi tsa popota.
- Sena se entse hore ba balehele morung. Thunya se ile sa kgabola morung moo, athe Mohanuwa o ne a tilo phethisa tshepiso eo a kileng a bolella Tsietsi ka yona ya hore o tla mmolaya kaha Tsietsi o ile a hana kopo ya ha Mohanuwa ya hore ba kgutlelane. Ntweng eo Tseleng o ile a bolawa.

Sehlohlolo

Ha kgwele e ntse e thatholoha, ditaba tsa fihla **tsullung/sehlohlolong** ka mokgwa o tjena:

- Hoba Tseleng a hlokahale, Tsietsi o ile a etsa kano ya hore o tla iphetetsa ho babolayi ba Tseleng.
- Ka mora hore Tsietsi a pate Tseleng, o nkile lesele a le isa ha Ramabanta. Yaba yena o qala bophelo bo botjha ba ho phela ntle le Tseleng. A kena letsholong la ho bolaya bohle ba bileng le seabo polaong ya Tseleng.
- O ile a qala pele ka ho bolaya Tjhaile Sekolokoto le Mohanuwa ba robile monakedi.
- Motho wa bobedi wa ho bolawa e bile Tsetsela Tlokotsi, yena o ile a bolawa ke banna ba babedi ba neng ba nahana hore o nkile mosadi wa e mong wa bona.
- Phofu ya boraro ya ho bolawa e bile Kgephoha Qamaka a ileng a bolawa ke Tsietsi a le ka kerekeng.
- Phofu ya ho qetela ya ho bolawa ke Tsietsi ebile Sekama Molollope ya ileng a bolawa a le moketeng wa phahamiso ya kgarebe ya hae, Mosela. Tsietsi ha a qeta ho bolaya phofu ya hae ya ho qetela o ile a inehela sepoleseng.

Phethelo

Mongodi o atlehile ho re hlahisetsa tharahano e lebisitseng sehlohlolong hobane bophelo ba Tsietsi le Tseleng ha bo a tloha bo le monate kamora hore Tseleng a pholose Tsietsi sepetlele. Ba ile ba phela bophelo bo thata ba ho dula ba ipatela mapolesa le lequlwana la Mohanuwa le neng le batla ho bolaya Tsietsi. Qetellong Tseleng o ile a qetella a bolailwe ke lona lemulwana la Mohanuwa. Ke ka lebaka leo Tsietsi a ileng a ikana hore o tla bolaya bohle ba bileng le seabo polaong ya Tseleng. Seo o ile a se phethisa yaba o inehela sepoleseng hore se mo tshware.

[25]

POTSO YA 7: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE**BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**

- 7.1 Mmamasolomane o ne a sa batle ha Tsietsi a iswa sekolong hobane a ne a batla ho etsa Tsietsi lekgoba la ho sebetsa mesebetsi ya lapeng mona/O ne a mo hloile.√ (1)
- [Tshwaya e le nngwe feela]** (1)
- 7.2 Mmamasolomane o ne a kile a qwaketsana le mme wa Tsietsi kahoo o ne a sa utlwane le yena yaba o fetisetsa lehloyo lena la hae ho Tsietsi ha a se a nkile Tsietsi a mo hodisa. √ (1)
- 7.3 E ile ya fela ha Tsietsi a ne a tshwarwa ke mapolesa. √ (1)
- 7.4 Tsietsi o ile a tlaa moya wa boiphetetso, mme a rera ho iphetetsa ho babolayi bohle ba Tseleng. √√ (2)
- 7.5 Makgaola o ile a nyahlatsa Mohanuwa kamorao hore a ime ngwana wa hae. Sena se ile sa lebisa moo Mohanuwa a batlang ho kgutlelana le Tsietsi, ha Tsietsi a hana ho mo amohela, o ile a mmatlela batho hore ba mmolaye. √√ (2)
- 7.6 Ho thusitse ho fa Tsietsi monyetla wa ho fumana ditaba tseo ho buuwang ka tsona hara motse kaha o ne a ikgakantse eka leqheku/o ile a ithuta tikoloho le dikgoro tsa yona/o ile a elellwa le hore batho ba tlang diphaposing ba ne ba beha dikoloi tsa bona moo ho se nang molebedi. √√ (2)
- [Tshwaya e le nngwe]** (2)
- 7.7 Ke lewa la ho ikgakanya. √ Nako le nako Tsietsi o ne a dula a ikgakantse, mme sena se ne se etsa hore batho ba se mo lemohe ha bonolo, kahoo o ne a kgona ho phonyoha ha bobebe√ (2)
- 7.8 Ramatlotlo o ne a le mosa/mohau a kgona ho buisana le bareki ba hae hantle empa moradi wa hae, o ne a se na pelo e ntle jwalo ka ntatae, a le kgopo, a bile a kgaruma bareki ha a buisana le bona.√√ (2)
- 7.9 A re tjobela pele ketsahalang ya hore Tshipane a thanye Mohanuwa nakong eo a neng a mo fumana a robile monakedi le Tjhaile Sekolokoto.√√ (2)
- 7.10 Ho entse hore a ikutlwe a ngongorehile/a tletse moya wa qenehelo/a na le kutlwelobohloko ha a bona kamoo Tsietsi a fetohileng kateng. √√ (2)
- 7.11 Tikoloho eo e entse hore Tsietsi a lemohe hore yena ha a na ba habo, yaba o se a fetoha semelong sa hae, a batla ho iphetetsa ho bohle ba ileng ba mo etsa hampe.√√ (2)
- 7.12 O ne a tshaba hore lepolesa leo le tla kgona ho mo supa, mme a qetelle a tshwerwe a e so phethahatse tshepiso eo a ileng a e etsetsa Tseleng. √√ (2)

7.13 Tsietsi o ne a sa tsebe hore Mmaboratholo e ne e le Dibakiso wa malomae Kotsi./O ne a sa lebella hore Mmaboratholo eo ke mosadi wa Tadimo Letotolo, mokganni wa bese ya kileng a tlatlatjwa ke yena Tsietsi le Tseleng. √√

(2)

7.14 Tjhe, ha se ntho e lokileng. Ho bolaya motho ke ho inkela molao matsohong. Ke ketso e soto ka ho fetisisa. Ho tshwarela motho ke ntho e nepahetseng ho feta boiphetetso.√√

(2)

[25]

POTSO YA 8: POTSO E TELELE YA MOQOQO

DIEPOLLO – T Seema

Lerato la Diepollo le Zeblon

Selelekela

Tharahano ke karolo ya poloto e bontshang ho tiya ha kgohlano moo bophelo ba mophetwa wa sehlooho bo rarahang teng. Hangata tharahano e thusa ho hodisa diketsahalo tsa pale, kaha mathata a lokela hore a be a fihle sehlohlolong pele tharollo e ba teng. **Sehlohlolo** ke tsullung ya diketsahalo moo kgang e lokelang ho kgaoha teng.

Ditaba tsa ho ratana ha Diepollo le Zeblon, di ile tsa thusa ho rarahanya pale ena ho fihla pheletsong ya yona.

Tharahano

Pading mona re bona bophelo ba Diepollo le Zeblon bo ntse bo rarahana ha ho ntse ho etsahala tse latelang:

- Ha Diepollo a se a fihlile habo Mahlwenyeng o ile a kena sekolo a ba a ingodisetsa booki. Ha e se e le mooki yena le baoki ba bang ba bane ba ile ba fumana mosebetsi sepetleleng sa Mmadiako.
- Ke moo Diepollo le baoki ba bang ba ileng ba ya '*workshopong*' sekolong sa temo, Maseru. Motsamaisi wa *workshop* eo e ne e le titjhere Mahanke.
- Ka mora '*workshop*' Diepollo o ile a bitsetswa sebakeng sa dijo se neng se lokiseditswe batho ba babedi. Ke moo titjhere Mahanke a ileng a di letsa ho Diepollo.
- Diepollo o ile a nkeha ke titjhere Mahanke yaba ke moo taba tsa bona tsa lerato, di qalang.
- Ka lebaka la kamano ya hae le Zeblon, bophelo ba Diepollo bo ile ba fetoha. O ile a tshwenngwa ke mapolesa a neng a batla Zeblon Ramokgopa eo yena Diepollo a neng a sa mo tsebe. Ka nako eo Diepollo o ne a so tsebe hore lebitso la nnete la titjhere Mahanke ke Zeblon. Ka hoo o ne a maketse feela hore mapolesa ao a ne a bua ka mang.
- Kgabareng Mahanke o ile a hlalosa Diepollo hore o sebedisa lebitso la ho ikgakanya kaha a ne a batlwa ke mapolesa ka baka la ho ikamahanya le dipolotiki. O ne a ile a baleha ha habo Pretoria hoba o ne a batlwa, ebile o ne a ka nna a bolawa ha a ne a ka fumanwa.

- Ka mora ho hlalosea Diepollo, ke ha Zeblon a balehela mapolesa a *Special Branch*, mme a nyamela hoo Diepollo a neng a se a sa kgolwe hore ba ka hlola ba kopana hape.
- Mohla Mahanke a kgutlang ba ile ba nyalana. Lenyalo le ile la phethahatswa ka setu/lenyele e le hore le tle le se ke la hohela batho ba bangata ba ka akgang mapolesa a neng a ka tshwara Zeblon.
- Bophelong ba bona ba lenyalo, ba ile ba ya dula Moemaneng, mme Diepollo o ile a sebetse tlilining ya moo. Moemaneng moo ba ile ba tloha mohla lekgowa le neng le bitswa Kotsuwopo le ne le fumanwa le bolailwe. Le ne le bolauwe ke makgowa a mang ka morero wa ho silafatsa Zeblon le mokgatlo wa hae wa dipolotiki. Lekgowa leo le ne le ratwa ke morabe wa ba Batsho kaha le ne le sebedisana hantle le bona. Mmuso o ile wa kgolwa hore Kotsuwopo o bolauwe ke Zeblon, mme Zeblon le Diepollo ba ile ba lokela ho baleha. Ba tlohile ba se ba baleha motseng oo.
- Zeblon o ile a kgona ho nyamella morung ha ba fihla thibellong ya sepolesa yaba o nyamella ruri.
- Diepollo o ile a fihla Mangaung a se a tsamaya a le mong. Yena le Zeblon ha ba a ka ba hlola ba kopana hape.
- Ho mpefatsa maemo ao le ho feta, motswalle wa Diepollo ya bitswang Dikenkeng, o ne a anya Diepollo leleme mabapi le ditaba tsa Zeblon, ebe yena o ilo jwetsa mohlankana wa hae wa lepolesa.
- Maemo ana a ne a etsa hore moo Diepollo a dulang teng ho dule ho ntse ho phenyekollwa ke mapolesa a neng a batla Zeblon.
- Diepollo o ile a ya ho makgerenkgwa, mme ka thuso ya hae o ile a kgona ho ya Rammolotsi ho ilo batla mmae.

Sehlohlolo

Ha kgwele e ntse e thatholoha, ditaba tsa fihla tsullung/sehlohlolong ka mokgwa o tjena:

- Diepollo o ile a qetella a fumane seo a neng a se labalabela bophelong ba hae hobane o ile a thola bana babo Rammolotsi. Ka bomadimabe o ile a fumana mmae a se a ile boyabatho.
- Diepollo o ile a tshwarwa ke mapolesa ha a kgutla Rammolotsi.
- O ile a lokollwa teronkong kamorao hore a qete dibeke tse pedi tjhankaneng.
- O ile a lemoha hore Dikenkeng ke yena a mo kwetletseng lerumo ka kobong.

Phethelo

- Mongodi o atlehile ho re bopela tharahano e lebisitseng sehlohlolong sa diketsahalo tsa pale ena.
- Re bona bophelo ba Diepollo bo nka mothinya osele kamora ho kopana le Zeblon. Bophelo ba bona bo a rarahana, ba se ba fetoha bothuube ha a na tsatsa. Ba se ba dula ba balehela mapolesa, mme qetellong Diepollo o arohana le Zeblon thibelong ya sepolesa.
- Diepollo o qeta bophelo ba hae kaofela a sa tsebe moo Zeblon a leng teng. O qetella a dula Marabastad bohading ba hae.

[25]

POTSO YA 9: DIEPOLLO – T Seema

- 9.1 E ne e le ya Moses, mohlankana wa Dikenkeng wa leaskari.√ (1)
- 9.2 E re utullela hore Dikenkeng ha a tshepahale/ke lemao le ntsha di pedi/ke phepheletsane/o ntse a anya Diepollo leleme.√
- [Tshwaya e le nngwe feela]** (1)
- 9.3 Dikenkeng o ile a thusa Diepollo ha a ne a le makgatheng a ho tshwarwa ke mapolesa nakong eo a neng a fetotse lenane la batho ba neng ba emetse ho fumantshwa ditho tsa mmele ebile hape yena Dikenkeng o iphetola lemao le ntsha di pedi, o sebediswa ke mohlankana wa hae ho anya Diepollo leleme. √√ (2)
- 9.4 Mohla Diepollo a neng a baleha le Zeblon a e ya Mangaung, ho ile ha hlaha mapolesa thibellong eo ba neng ba sa e lebella, mme Zeblon a nyamela ho tloha mohlang oo. √√ (2)
- 9.5 Diepollo o ne a dula le nkgono Motsokapere a sa tsebe hore o a loya ho fihlela tsatsing leo Motsokapere a fumanwang a tshwerwe ka boloi, mme a tlisitswe kgotla. √√ (2)
- 9.6 Maemo a tsitsipano a hlhiswa ke taba ya hore Diepollo o ile a nyekwa ke ntja empa a se ke a kgona ho baleha ka tshabo ya hore makolwane ao ha a ka mmona a tla mo etsa hampe, ka lehlohonolo ntja eo ha e a ka ya bohola. √√ (2)
- 9.7 Tse ntle. Ka thuso ya makgerengwa, Diepollo o kgonne ho fumana moo mmae a neng a dula teng ha Rammolotsi le bana babo ba babedi.√√ (2)
- 9.8 Ke ha ratsalae a ne a kopa hore Diepollo a tlo dula le bona Tshwane.√ (1)
- 9.9 E re bolella hore Mothofeela o ne a se a hodile haholo.√ (1)
- 9.10 Ke mothusi√ hobane o ile a kgona ho bolella Diepollo tlhahisoleseding e lebisitseng hore a fumane ba habo ntatae.√√ (2)
- 9.11 Tjhe o ne a sa mo tshehetse hobane o ile a bolella Mothofeela hore Diepollo o sa le monyane bakeng sa hore a mo nyale feela o ne a sa kgone ho mo thibela morerong oo wa hae. √√ (2)
- 9.12 Ho kula ha Mmamolete ho entse hore Diepollo a fetole lenane la bakudi ba neng ba lokela ho fumantshwa diphio, mme hoo ho ile ha mmakela mathata a maholo ao qetellong a ileng a ba a tshwarwa ke sepolesa ka lebaka la ketso eo. √√ (2)
- 9.13 Ntlhakemo ya mongodi mabapi le dingaka tsa setso ke hore di a sebetsa hobane Makgerengwa o kgonne ho bolella Diepollo moo mmae e ka nnang yaba o hona teng, mme a fela a fumana bana babo sebakeng seo.√√ (2)

- 9.14 Zeblon le ba mokgatlo wa hae ba ne ba tshwaretse kopano sekolong sa motse motsheare wa pele ho bosiu ba polao ya Kotsuwopo, mme sepolesa sa belaela hore ba ne ba etsa mommori wa ho bolaya Kutsuwopo. ✓ (1)
- 9.15 Mongodi ha a atleha. Lehlokore le emetseng bobbe, e leng lona le entseng hore Diepollo e be moleleri, ke lona le hlohang. Lehlokore le emetseng botle, la hore Diepollo a fumane batswadi ba hae le Zeblon, le a hloha. ✓✓ (2)
[25]

POTSO YA 10: Mme – NP Maake

Selelekela

Tharahano ke karolo ya poloto e bontshang ho tiya ha kgohlano moo bophelo ba mophetwa wa sehlooho bo rarahang teng. Hangata tharahano e thusa ho hodisa diketsahalo tsa pale, kaha mathata a lokela hore a be a fihle sehlohlolong pele tharollo e ba teng. **Sehlohlolo** ke tsullung ya diketsahalo moo kang e lokelang ho kgaoha teng.

Ditaba tsa ho ratana ha Tsekiso le Dikeledi, di ile tsa thusa ho rarahanya pale ena ho fihla pheletsong ya yona.

Tharahano bophelong ba Dikeledi

Pading mona re bona bophelo ba Dikeledi bo ntse bo rarahana ha ho ntse ho etsahala tsena tse latelang:

- Tsekiso le Dikeledi ba ne ba kena sekolo mmoho. Dikeledi e ne e le ngwanana ya sa tsebeng haholo ka ditaba tsa marato, empa kaha bana ba ntse ba hola, le yena o ile a hola, mme a ratana le Tsekiso. Qalong, lerato leo la bona le ne le se na mathata, le sa sitise Dikeledi ka letho mosebetsing wa sekolo.
- Ha mmela o ntse o puta, Tsekiso o ile a hloka botshepehi ho Dikeledi ka ho ratana le ngwanana wa Sharpeville.
- Dikeledi o ile a bona Tsekiso a kgomarelane le yena ngwanana eo. Yaba mathata a qadile ditabeng tsa bona tsa lerato.
- Ditaba tsena di ile tsa tshwenya Dikeledi maikutlong. Banana ba kang boThabisile ba ile ba ja Dikeledi ditsheho, ba ba ba fana ka mohopolo wa hore Dikeledi o ithatise Tsekiso ya seng a sa mmatle. Dikeledi o ile a ipha nako, a botsa Tsekiso ka taba ya ngwanana wa Sharpeville. Ke ha Tsekiso a bolella Dikeledi hore '*the silver cup is broken*', e leng hore lerato la bona le fedile.
Hona ho bakile tharahano ka ha Dikeledi o ile a ferekana. E ne e le qaleho ya kgohlano ya ka hare ho Dikeledi. Pherekanong eo Mpuse o ile a tshehetsa Dikeledi, ya e ba motswalle wa sebele.
- Ho sa le jwalo Dikeledi o ile a thola sepatjhe se neng se wele ho ntate e mong wa komponeng. Dikeledi o ile a nka sepatjhe seo a se isa lapeng habo, a fihla a se pata. Thollo Mofokeng o ile a thodiswa sepatjhe sa hae, tjelete e neng e le ka hare e ne ntse e feletse kaofela.

Sehlohlolo

Ha kgwele e ntse e thatholoha, ditaba tsa fihla tsullung/sehlohlolong ka mokgwa o tjena:

- Dikeledi le Tsekiso ba ile ba qwaketsana ka lebaka la ho ratana ha Tsekiso le ngwanana wa Sharpville.
- Kgabareng Dikeledi o ile a bona ho fihla batho ba tlo kopa mohope wa metsi, mme pherekano e ile ya qala moo, kaha o ne a nahana hore o nyalwa ke Tsekiso.
- Sena se ile sa halefisa Tsekiso haholo ha a utlwa hore Dikeledi o ntse a re yena o se a kopile mohope wa metsi habo.
- O ile a buisa Dikeledi hampe a mmolella hore yena ha a tsebe letho ka ditaba tsa ho kopuwa ha mohope wa metsi.
- Mpuse o ile a kgothalletsa Dikeledi hore a dumele ho nyalwa ke Thollo, e le ha a bakisa boTsekiso.

Phethelo

- Mongodi o atlehile ho re hlaisetsa tharahano e lebisitseng sehlohlolong hobane bophelo ba Dikeledi bo ile ba rarahana kamora ho lahlwa ke Tsekiso hoo a ileng a iphumana a se a nyetswe ke Thollo e le ha a ne a leka ho bakisa Tsekiso.

[25]**POTSO YA 11: MME – NP Maake**

- 11.1 Dikeledi o ne a ratana le Tsekiso feela, kahoo o ne a ke ke a nahana ka motho osele. ✓ (1)
- 11.2 Dikeledi o ne a lora a phela habohloko, a sotlehile, athe bophelong ba nnete o ne a phela bophelo bo mahareng, a sa rua haholo ebile a sa sotleha. ✓✓ (2)
- 11.3 Thabisile e ne e le ngwanana ya se nang kutlwelobohloko/ya tletseng lonya. Ya ratang ho tshehisa ka bana ba bang. ✓ Dikeledi ke ngwanana ya ithobileng. Ha a ka a ba a lwantsha boThabisile ba neng ba mo ja ditsheho/ha a rate merusu. ✓ (2)
- 11.4 Mongodi o hlalosa hore ditaba tsa lenyalo la Thollo la pele ha a di tsebe, kapa ha a na ho bua ka tsona kaha di sa qaqiswa hantle. ✓✓ (2)
- 11.5 Ke hoba o ile a lemoha hore ke ngwanana ya tshepahalang, ya ikokobeditseng eo e ka bang mosadi wa sebele. ✓ (1)
- 11.6 Diseko o ile a tebela Mme hore a se ke a shwella ha hae. Sena se rarhantse ditaba hobane Mmateboho o ile a phaola le motse a batla koloi ya ho isa Mme ha hae, mme ha a fihla lapeng Mme a hlokahala. ✓✓ (2)
- 11.7 Dikeledi o ile a utlwiswa bohloko ke ha Tsekiso a ne a sa kenya lengolo ka hara buka jwalo kaha ho ne ho etswa mehleng eo/o ile a mmolella ka pela ba bang hore ba kopanele kae/o ile a mo kobela leihlo ka pela ba bang. ✓✓

[Tshwaya e le nngwe feela]**(2)**

- 11.8 Diseko o ne a se a ba beseditse sebafole sa mollo ha a ne a ba bolella diptjhamathe/dihaeya, mme e mong le e mong o ne a se a sa rate ho bua ka taba ena. ✓ (1)
- 11.9 Ha di a ka tsa latelwa. Bafokeng ba Matatiele ha ba a ka ba bona mofu pele a patwa ebile ha ba a ka ba tshela mobu jwalo ka ha e le tlwaelo.
Di ile tsa latelwa. Mmateboho le bana ba hae ba ile ba tshela mobu lebitleng la Mme. ✓✓ (2)
- 11.10 Ho fihla ha Mme Sebokeng ho senolela hore Mmateboho ke motho ya lerato, ya nang le mohau hobane o ile a amohela Mme ka tsela e mofuthu le ho mo thusa ho fumana phaposi eo a ka e hirang. ✓✓ (2)
- 11.11 Ho ne ho phedisanwa hantle batho ba ne ba bontsha maemo a tshebedisanommoho le kutlwelobohloko kaha ba ne ba tisa diphehiso ha Mmateboho. ✓✓ (2)
- 11.12 Mpuse o ile a kgothaletsa Dikeledi ho kena lenyalong le Thollo eo a neng a sa ratane le yena e le ho swabisa banana ba neng ba entse Dikeledi setshehisa. ✓✓ (2)
- 11.13 Thollo haesale a tloha lapeng habo o ne a se a sa ye, feela eitse ka lefu la Mme, o ile a boela a kopana le ba lelolo la hae ba Matatiele. ✓ (1)
- 11.14 Ke thuto e re rutang hore motho ha se sehlekehleke, o lokela ho phedisana hantle le batho ba bang/Motho ke motho ka batho ba bang hoba bana ba Sebokeng moo ba ne ba se ba kgona ho kena ha Diseko kahoo ba ile ba thusa ho tima mollo o ileng wa batla o tjhesa ntlo ya Diseko/Mme e ne e le motho wa bohlokwa/wa mankgonthe setjhabeng, a lokisa moo ho senyehileng teng. ✓✓ (2)
- 11.15 Qeto ya Diseko e hlodilwe ke ho elellwa hore Mme o ne a bolokile sephiri seo, mme a bona ho le molemo hore le yena a se bipe. ✓ (1)

[25]

POTSO YA 12: KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela**Selelekela**

Tlholo ke e nngwe ya makgetha a ananelwang ke Basotho, haholoholo ha botle bo hlola bobele, ekasitana le ha bahlabani ba hlotse ntweng. Tshomong ya 'Obe' ho na le moo tlholo e hlahellang, esita le ho dithoko tsa 'Ntwa ya Barolong' bohlabani bo lebisitseng tlholong ntweng bo a hlahella. Bahlodi ba hatisa ba hlotseng masepana a dinamane.

Tlholo e hlahellang ho 'Obe':

- Tshomong ena re tsebiswa ka mosadi wa moloi, ya neng a sebedisa batho, dithotsela le diphoofolo tse kang tshwene ho loya.
- Mora wa mosadi enwa o ile a nyala, mme yaba mosadi eo o batla ho ruta ngwetsi ya hae mesebetsi ena ya hae ya boloi.

- Ngwetsi ha e se e tswaetse e ile ya tsamaya le matsalae ho ya moo ho neng ho loyelwa teng.
- Ha e fihla moo e ile ya tshoswa ke ho bona diketso tsa matsale wa yona. Matsale o ile a e ruta ho sebedisa thupa tse pedi, e leng e ntsho ya ho shwesa batho, le e sootho ya ho ba tsosa.
- Kaha ngwetsi e ne e sa rate boloi eitse moo e rutwang ho robatsa batho teng, ya be e se e sa sebedise thupa e sootho ya ho ba tsosa.
- Baloi ba ile ba senoleha hobane ngwetsi e ne e ile ya hlaba mokgosi ho hlaba batho malotsana ka se etsahetseng.
- Matsale wa yona o ile a romela phoofolo e kgolo e bitswang Obe ho lata ngwetsi bosiu, yaba baloi ba iphetetsa ka ho shapa ngwetsi eo ya hae haholo. Ha Obe e lata ngwetsi ena, bohle lapeng le motseng ba ne ba robala eka ba shwele.
- Ngwetsi e ne e kgutliswa ha bosiu bo wela fatshe.
- Batswadi ba ngwetsi ena ba ile ba elellwa hore ba lokela ho rarolla bothata ba ngwana wa bona. Ba etsa qeto ya ho ya batla ngaka ya setso.
- Le hoja ba tehile kalala habedi, ba ile ba fumana ngaka ya boraro. Yona e ile ya sebetse ngwetsi le batswadi, ya dihela ka ho thakgisa motse. Ngaka e boetse ya batla thuso ho banna ba motse ho lalla selo seo, mme ba se tshwara ba se bolaya. Ho shwa ha selo sena ho bontsha tlholo. Ka tsela ena ngwetsi e ile ya hatisa matsala yona masepa a dinamane.

Tlholo e hlahellang ho 'Ntwa ya Barolong':

- Moetapele wa bahlabani ba Bakhatla, ya reneketswang ka lebitso la Thoane, o ile a hlasela Barolong ba neng ba le bohale ntweng. O ile a hlasela a hlaha ka thabeng e okametseng moo Barolong ba neng ba boloditse ba le teng.
- Merabe e mengata ya ha Rantsho e a ila ha e boloditse. Ho hlasela morabe o bohale nakong eo ke ho etsa bonnete ba ho o hlola, kaha o fumana ba qhwahollotse ba sa itokisetsa ntwana.
- Thoane o ile a ba hlasela sa 'lehodiotswana'. Sena se bontsha hore o ile a potlaka ho etsetsa hore e re Barolong ba iphumana a be a se a ba hlotse.
- Qetellong Bakhatla ba ile ba hlola Barolong: 'La otlala Morolong/La mo apesa ka dipheo', ho bolelang hore Barolong ba ile ba imelwa ke ntwana tlhaselong eo.
- Bakhatla ba ile ba thoholetswa ka ho hlola morabe o bohale ntweng; ke ka hoo dithoko tsa 'Ntwa ya Barolong' di ileng tsa qatjwa. Ka tsela ena Bakhatla ba ile ba hatisa Barolong masepa a dinamane.

Phethelo

Dingolweng ka bobedi maele a buang ka ho hatisa motho masepa a dinamane a hlahella ka diketso tsa baphetwa ba hlohang ba bang tshomong le dithokong tse qotsitsweng. Tshomong ya 'Obe' botle bo ile ba hlola bobele, ha dithokong tsa 'Ntwa ya Barolong' bahlabani ba Bakhatla ba ile ba hlola Barolong. Ka tsela ena bahlodi tshomong le dithokong ba ile ba hatisa ba hlotsweng masepana a dinamane.

[25]

POTSO YA 13: KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela

- 13.1 Pakeng tsa makgowa/ le Baphuthing ba ha Moorosi. ✓ (2)
- 13.2 'dipone' e ka nna ya hlalosa dipere tse kgutshwanyane ✓
'dipone' e ka nna ya hlalosa poone ka ha bahlabani ba ne ba tswa hlaola ✓ (2)

- 13.3 Ba ne ba itiisa/itshireletsa ka methokgo hore dithunya di se ke tsa ba thunya.√ (1)
- 13.4 Ho bolela hore Bereng o ile a hlokahala. √ (1)
- 13.5 'dinone' di tshwantshisa dipere √ (1)
- 13.6 Ke ho baleha ka baka la letswalo.√ (1)
- 13.7 Ke thokohale.√ (1)
- 13.8 Botle ba Senannapo/Ho ratwa ha Senannapo ke batho/mona/lefufa √
[Tshwaya e le nngwe] (1)
- 13.9 E qala ka hore 'ba re e ne e re'.√ (1)
- 13.10 Senannapo. √ Tshomo ena e bua ka yena le ditaba tsa hae. √ (2)
- 13.11 Tikoloho e ne e dumellana le morero wa banana ka ha e ne e le morung, kwana hole le metse moo le motho ya hoeletsang a neng a ke ke a utlwahala.√√ (2)
- 13.12 Metswalle ya Senannapo e ne e le batho ba kgopo/pelompe ba mona. √ Ba kgonne ho bolaya Senannapo ba mo tsekisa botle ba hae.√ (2)
- 13.13 Ke ntja. √ Ke yona e thusitseng hore batho kwana hae ba tsebe se neng se etsahetse ho Senannapo. √ (2)
- 13.14 Maele ana a nnetefatswa ke hore banana ba ne ba nahana hore kaha ba ne ba le morung ha ho tsela eo ba ka bonwang ka yona, ba sa tsebe hore ntja e ka ba le bokgoni ba ho ba senola. √√ (2)
- 13.15 Moo banana ba iswang moreneng ho ya ahlolwa. √√ (2)
- 13.16 Sephetho sa tshomo se senola molaetsa wa hore batho ba kotula ditlamorao tsa diketso le diqeto tseo ba di nkang [Banana ba soto ba ile ba ahlolwa lefu].√√ (2)

[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA**POTSO YA 14: SEYALEMOYA – RH Moeketsi*****Mme mpolaye – A Moloi*****Selelekela**

- Kgohlano ke maemo a lwantshanang. Ke moo ho qwaketsanang sebakadi le sebakadi se seng, sebakadi le maemo a bophelo a renang ka nako eo, sebakadi le tikoloho kapa sebakadi ka bosona se ba le maikutlo a qwaketsanang.
- Kgohlano e dipakeng tsa dibakadi tse fapaneng, pakeng tsa sebakadi le maemo kapa le tikoloho re re ke kgohlano **e ka ntle**.
- *Kgohlano ya maikutlo* ke moo sebakadi se nang le maikutlo a lobehlanang, se sitwa ho nka qeto, ekasita le ho ngongorehiswa ke ho hong ho itseng e bitswa kgohlano ya maikutlo kapa *kgohlano e ka hare*.

Kamoo kgohlano e hlahellang kateng tshwantshisong ya Mme mpolaye**Kgohlano ya ka ntle:**

- Kgohlano e ka ntle e qala e iponahatsa pakeng tsa Moremi le mohatsae Dineo. Moremi o na le maikutlo a hore moradia bona Mmantwa ha a so hole hoo a ka tlohelwang hore a iketsetse eng kapa eng eo a e ratang. Ka lehlakoreng le leng Dineo o kgolwa hore Mmantwa o se a le moholo. O thabiswa le ke ho utlwa hore Mmantwa o se a e na le mohlankana. Dineo o thabela le diteto tseo moradiae a mo tlelang le tsona ho tswa ho mohlankana wa hae. Taba e nngwe e bakang kgohlano pakeng tsa batswadi le bana ke ya hore Moremi o lla ka hore Mmantwa o iphihlela le ha e le neng lapeng, e re ha a mo kgalema e be Dineo o a mmuella. Hona ho etsa hore Mmantwa a nahane hore motswadi ya mo ratang ho feta ke mmae. Kgohlano ena e ama Mmantwa ka ho otloleha kaha ke yena sebakadi sa sehlooho.
- Kgohlano e nngwe ya ka ntle e iponahatsa dipakeng tsa Moremi le mosebetsimmoho le yena e leng Sefako. Sefako, jwalo ka Moremi, o na le lelapa empa o kgolwa hore ho ntse ho lokile hore monna a nne a be le dikamano tsa lerato ka ntle ho lelapa. O hlalose tsa Moremi hore yena o se a iphumanetse leebana. Moremi o bona ho etsa jwalo e le ho fapoha tseleng. Hape Moremi ha a utlwisise hore ke banana ba jwang ba ntseng ba mathaka le motho e moholo jwalo ka Sefako. Le ena kgohlano e ntse e ama Mmantwa, le hoja Moremi a sa tsebe hore kgetlong lena motjhediete e motjha wa Sefako ke yena moradiae Mmantwa.

Kgohlano ya maikutlo (ya ka hare)

Kgohlano ya ka hare e iponahatsa moo Dineo a buang a le mong. O bonahala a ngongorehiswa ke hore Mmantwa e se e le yena feela ya so kang a nyalwa. O re sena se tla mo etsa sesomo sa motse; o lakatsa eka Mmantwa a ka tiisetse mohlankaneng eo a nang le yena. Dineo o boetse o ngongorehiswa ke hore moradi o ba mmeleng, mme ha a tsebe hore ntatae o tla reng ka taba ena.

Phethelo

Kgahlamelo ya thuto le ho phela ditoropong di fetola tsela eo batho ba nahanang ka yona le ho etsa dintho. Baratani ba fumana dibaka tse dumellanang le sepheo sa bona sa ho kganna tsa lerato teng. Tsena tsohle di ile tsa ama Mmantwa le Sefako ka hore ba be ba itebale. Sefako o ile a imisa Mmantwa.

[25]

POTSO YA 15: SEYALEMOYA – RH Moeketsi***O mo feleheditse – SM Mangali***

- 15.1 O bolela hore Mmalerato ke mosadi wa hae eo a mo kgethetsweng ke Modimo. √√ (2)
- 15.2 Ke a matle. √ Ba buisana hantle ka lerato le ho hlomphana, mme ha ho ya kgarumang e mong. √ (2)
- 15.3 Ke hoba o ne a tseba hore yena o pepela fatshe/bana ba a feta ha ba qeta ho hlaha kaha e se e le ka makgetlo a ima feela, ha a na ngwana le ya mong. √√ (2)
- 15.4 O ne a ile kerekeng. √ (1)
- 15.5 Ke kgohlano e ka ntle. √ E dipakeng tsa dibapadi tse pedi, mme e a bonahala.√ (2)
- 15.6 Mantswe ana a re senolela hore Paseka ke motho ya nang le pelotlhomohi/ya nang le kutlwelobohloko/ya tsotellang/ya ratang ho jarela molekane wa hae mefokolo. √√ (2)
- 15.7 Sehlooho (O mo feleheditse) se nyalana le diketsahalo tsa tshwantshiso ka hore Mmalerato o hlokahala ka nako ya paseka, mme sena se tolokeha e le ho felehetsa Morena Jeso kaha ke nako ya sehopotso sa lefu la hae.√√ (2)
- 15.8 Motsotso wa mahlonoko o iponahatsa ha Paseka a thabisitswe ke hore o hlohonolofaditswe ka mafahla feela a sa lemohe hore mma bana o se a hlokahetse. (2)
- 15.9 Ke sa hore Mmalerato a hlokahale hang kamora hore a itshihlolle ka bana ba mafahla.√√ (2)
- 15.10 Ho bidietsa hore Mmalerato o tlo hlokahala a siye bana. √√ (2)
- 15.11 Di etsahala nakong ya sekwalekwale. Bakudi ba nkelwa sepetlele/Ho na le dikoloi tse nkang bakudi.√√ (2)
- 15.12 Ke Mmalerato.√ Diketsahalo tsa tshwantshiso di itshetlehile ho yena kaofela √ (2)
- 15.13 Ke molaetsa wa hore leboela le a ja. Mmalerato o ile a tsitlallela ho ima empa a ne a se a bone hore ho ima ha hae ho mo tlišetsa mathata.√√ (2)

[25]

POTSO YA 16: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki**Selelekela**

- Kgohlano ke maemo a lwantshanang. Ke moo ho qwaketsanang seapadi le seapadi se seng, seapadi le maemo a bophelo a renang ka nako eo, seapadi le tikoloho kapa seapadi ka bosona se ba le maikutlo a qwaketsanang.
- Kgohlano e dipakeng tsa dibapadi tse fapaneng, pakeng tsa seapadi le maemo kapa le tikoloho re re ke kgohlano **e ka ntle**.
- *Kgohlano ya maikutlo* ke moo seapadi se nang le maikutlo a lobehlanang, se sitwa ho nka qeto, ekasita le ho ngongorehiswa ke ho hong ho itseng e bitswa kgohlano ya maikutlo kapa *kgohlano e ka hare*.

Kamoo kgohlano e hlahellang kateng tshwantshisong ya Haeso Mafotholeng**Kgohlano ya ka ntle:**

- Kgohlano ya ka ntle e qala ho iponahatsa dipakeng tsa Molefi, Disebo le batswadi ba bona. Yona e hlahiswa ke hore Molefi o ne a lokela ho nyala Montsheng, kgarebe ya hona moo motseng wa Mafotholeng. Ha Molefi a se a sebetsa Maseru o kgutla a se a kwenehetse Montsheng.
- Ditaba tsena di baka kgohlano lapeng kaha Montsheng o ne a se a ntsheditse bohadi. Kgohlano ena e ama Molefi, e leng seapadi sa sehlooho, ka hore qeto ena ya hae e mo tiisetse ditlamorao tse bosula bophelong.
- Molefi o ile a fela a arohana le Montsheng yaba o ratana le Jwalane, kgarebe ya ditropong. Kgohlano e ile ya ropoha dipakeng tsa bona. Kgohlano ena e ne e bakwa ke ha Molefi a ne a etetse Jwalane, mme eo a mmolella hore o na le ngwana, a bile a mmolella hore setshwantsho sa monna ya neng a le fotong e leboteng e ne e le sona sa ntata ngwana eo. Molefi o ne a utlwe bohloko kaha o ne a tlwaetse ho bona Jwalane a e na le ngwana eo, empa Jwalane a sa ka a mmolella hore ke wa hae.
- Kgohlano ena ya bona e ile ya ama Molefi hobane jwale ho ile ha hlaka hore Jwalane ha a sa mo tsotella. Sena se ne se pakwa ke tsela eo Jwalane a neng a arabisa Molefi ka yona. Ba ile ba arohana jwalo Molefi le Jwalane.
- Molefi o boetse a ba le kgohlano le metswalle ya hae, Mofammere le Takadimane, ba neng ba mo hlokomedisa bonokwane ba Ramafohole le Ngatane. Molefi o ne a sa bone kotsi eo metswalle ya hae e neng e leka ho mo phemisa yona, kaha o ne a nka hore Ngatane le Ramafohole e ntse e le metswalle ya hae le yona. Ha Molefi a se a rekile koloi, Mojabeng le Kgolwane ba bile le maikutlo a hore koloi eo e lokela ho tiiswa ka ditlhare tsa Sesotho. Molefi le ntatae Pitso ba ne ba le kgahlanong le seo ka ha ba ne ba re bona ke badumedi. Ba ne ba re ba tla ya batla metsi a hlohonolofaditsweng ke fatere. Kgohlano ena e ile ya ama Molefi ka hore ka mora nako a phethohe le koloi eo ya hae, e fele tu ha yena a ne a ye le maidiidi, mme a phaphama a se a le sepetelele.
- Ha Molefi a se a nyalane le Morongwe, ho ile ha ropoha kgohlano dipakeng tsa bona, e le ha Morongwe a itlatlarietsa ka hore ha se kgoho yena, mme ha a tla qhotsa habo Molefi. Morongwe o boetse a hana ho ya rwalla le ho etsa mesebetsi e meng e etswang ke dingwetsi mahaeng kwana. O ile a re yena ha a tla ho tla ba kolofane moo habo Molefi. Morongwe o boetse a bua leshano ka hore o ne a le mosebetsing empa a ne a tsamaetse mabaka a mang asele ao Molefi a sa a tsebeng. Ba ile ba qwaketsana. Hona ho ile ha tshwara Molefi ha bohloko hobane a ne a hlokomela hore le ho Morongwe o ne a tlole duba thankga e tshwanang le nakong eo a neng a ratana le Jwalane ka yona.

- Kgohlano e nngwe ya ka ntle e ile ya hlahella dipakeng tsa Morongwe le Disebo, ausi wa Molefi. E ne e le ha Disebo a leka ho kgalema Morongwe hore a se arabisane le Molefi hampe. Ke moo Morongwe a ileng a rohaka Disebo ka hore ke lefetwa, a ba a tswela pele ka ho mo otlala ka seatla. Yaba ba a lwana, mme Morongwe a hlolwa ntweng eo. Le mona Molefi, e leng seapadi sa sehlooho, o ile a tshwenyeha kaha ho ne ho se monate hore mohatsae a se ke a utlwana le kgaitsebiae.

Kgohlano ya ka hare

- Ha Molefi a se a phaphame sepetlele, o ile a elellwa kamoo mooki ya bitswang Morongwe a neng a mo tsotelletse ka yona. Maikutlo a hae a ile a lobehlang kaha o ne a se a nkile qeto ya hore ha e le basadi ba ruthelelang ha a sa ba batla. Le hoja makukunelo a hae a ne a mo jwetsa hore a se be le dikamano le Morongwe o ile a hloleha. Yaba o ratana le Morongwe. Ho se tsitlallele qetong ya hae mabapi le basadi ho ile ha mo ama ha bohloko hobane dikamano tseo tsa bona di bile le ditlamorao tse bosula.
- Kgohlano pakeng tsa Mapetla le Takadimane le Mofammere e ile ya ngongorehisa Molefi haholo hobane e ne e le motho wa kgotso.
- Kgohlano pakeng tsa Morongwe le Disebo e ile ya fokodisa Molefi haholo.
- Kgohlano e neng e le pakeng tsa batswadi ba Molefi, Mojabeng le Pitso mabapi le ditlhare tsa Sesotho e ne e dula Molefi habohloko.
- Kgohlano ya maikutlo e boela e iponahatsa ha Molefi a ne a lorile a bona monnamoholo Mapetla a hlwelletse marulelong, mme a etsa ho hong, a thuswa ke Ramafothole le Ngatane. Hona ho ile ha mo hwayahwaya kaha o ne a sa fumane hore ebe ba ne ba etsa eng. Ha Mapetla a etetse habo Molefi, Molefi o elellwa hore monnamoholo o fiela ka dintshi. Le hona ho a mo ngongorehisa.

Phethelo

Ditaba tse ka hodimo di paka hore kgohlano e iponahaditse haholo sengolweng sena, mme e ile ya ama Molefi jwalo ka seapadi sa sehlooho, kaha tsohle tse neng di etsahala di ne ntse di dikile bophelo ba hae.

[25]

POTSO YA 17: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki

17.1	O ne a se a sa mo rate.√	(1)
17.2	Ke hobane o ne a se a na le dikamano tsa lerato le Ngatane/ke boloi ba Mapetla.√	(1)
17.3	Ke mona/lefufa. √ Molefi o ne a ba okametse mosebetsing, mme seo ba ne ba sa se rate/Molefi a ne a bonahala a tswela pele bophelong, mme ba ne ba batla ho mo senyetsa bophelo ba hae.√	(2)
17.4	Molefi o re hlalose tsa hore ha a ka a fereha Morongwe, ke Morongwe ya neng a iketa ho yena.√√	(2)

- 17.5 Ba ne ba tseba se etsahalang empa ba etsa eka ha ho letho le lebe le etswang ke Jwalane kaha Ngatane o se a ntse a ja Molefi direthe ho Jwalane, athe yena Ngatane le Ramafothole ba boetse ba morerong wa hore lenyalo la Molefi le Jwalane le se ke la atleha.√√ (2)
- 17.6 Disebo o ne a utlwisisa setso sa hore ngwetsi e lokela ho bekwa, ha Morongwe yena a ne a nka ho bekwa e le ho etswa lekgoba.√√ (2)
- 17.7 O ne a e na le boitshwaro bo hlephileng/bobe. √ O ne a sa lokela ho ratana le mosadi wa motho e mong, hape le yena o ne a e na le lelapa.√ (2)
- 17.8 Takadimane/Mofammere.√
[Tshwaya e le nngwe] (1)
- 17.9 Kgolwane o tsebile ho fetola maikutlo a bakgotsi ba rutehileng hore ba be ba dumellane le yena ka ho beha poreisi ya dikgomo tsa bohadi/sekepele.√√ (2)
- 17.10 Karolong eo ho yona Molefi a hlaselwang ke ntho ya bosiu, mme mmele o fetoha thithiboya.√√ (2)
- 17.11 Thebe o dula tikolohong ya ditoropong, ha Pitso a dula tikolohong ya mahaeng.√√ (2)
- 17.12 Ka bobedi ba apara bokgutlela, tse hohelang le ho bonaletsa. Moaparo wa bona o senola hore ba boitshwaro bo hlephileng.√√ (2)
- 17.13 Morongwe o ne a tseba hore ngwana ha se wa Molefi ka hoo a sa batle ho tsosa dibata masene.√√ (2)
- 17.14 O ne a akanya hore Molefi ha a no fumana mosadi ya tlang ho phedisana le yena hantle jwalo ka ha a ne a ka nyala Montsheng/Ho lahla Montsheng ke ho lahla mosadi wa mankgonthe ya ka labalabelwang ke monna ofe kapa ofe.√√ (2)
[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80